

Ignác Antonín Hrdina
Hedvika Kuchařová

Záhady kolem sňatku
Anny Kateřiny Šporkové
Historicko-právní studie
z manželského práva

Záhady kolem sňatku Anny Kateřiny Šporkové

Historicko-právní studie z manželského práva

Ignác Antonín Hrdina

Hedvika Kuchařová

Recenzenti:

Mgr. Jindřich Kolda

doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., J.C.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1

Praha 2017

Summary přeložil Michal Šejvl

Redakce Dita Křišťanová

Grafická úprava Jan Šerých

Na obálce Anna Kateřina hraběnka Šporková

(Fotosbírka NPÚ ÚOP v Josefově, KU01274)

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2017

© Antonín Hrdina, Hedvika Kuchařová, 2017

ISBN 978-80-246-3360-2

ISBN 978-80-246-3387-9 (pdf)

Charles University
Karolinum Press 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Předmluva litoměřického generálního vikáře Stanislava Příbyla	7
Úvod	11
1. Ti, o které šlo: snoubenci a manželé Swéertsovi	19
1.1 Anna Kateřina hraběnka Šporková	19
1.2 František Karel Rudolf baron ze Swéertsu	27
2. Vývoj manželskoprávní úpravy a její prameny	34
2.1 Vývoj kanonické manželskoprávní úpravy	34
2.2 Prameny manželskoprávní úpravy v době sňatku Swéertsových	40
3. Anna Kateřina: klášter, nebo manželství?	47
3.1 Právní úprava manželského souhlasu	47
3.2 Příklad starší sestry Marie Eleonory	51
3.3 Pochybnosti o svobodném souhlasu Anny Kateřiny	54
4. Manželská překážka pokrevství mezi snoubenci	64
4.1 Právní úprava manželské překážky pokrevství	64
4.2 Příbuzenství mezi Annou Kateřinou a Františkem Karlem Rudolfem	69
5. Dvojí dispens od manželské překážky pokrevství	71
5.1 Právní úprava dispensace	71
5.2 První papežské breve do Hradce Králové: od Herodesa k Pilátovi	76
5.3 Druhé papežské breve do Litoměřic: pokračování křížové cesty barona Swéertse	85
6. Dvojí manželský slib snoubenců	101
6.1 Právní úprava formy uzavření manželství	101

6.2 Zasnoubení a první manželský slib snoubenců	108
6.3 Druhý manželský slib snoubenců – „divoká“ svatba v Kuksu a její následky	112
6.4 Právní analýza problému a shrnutí	128
7. Náprava – sanace manželství	136
7.1 Právní úprava zplnění manželství	136
7.2 Zásah nunciatury: <i>Roma locuta, causa finita</i>	138
Závěr	157
Chronologický přehled případů	163
Seznam příloh	166
Texty v originálu	171
Texty v českém překladu	248
Seznam zkratk	322
Bibliografie	324
I. Prameny	324
II. Literatura	330
III. Slovníky	334
Summary	336
Jmenný rejstřík	340
Místní rejstřík	348

Předmluva litoměřického generálního vikáře Stanislava Příbyla

Knihu, kterou právě otevíráme, bychom podle názvu mohli odkázat do kategorie „suchá, nezajímavá věda“. Nicméně již při druhém, zběžném pohledu jsme nuceni tuto klasifikaci zásadně poopravit. Pojednává o rodině Františka Antonína hraběte Šporka, významné a extravagantní postavy české nobility přelomu 17. a 18. století. Já sám jsem měl za to, že Špork byl především mecenáš umění, jako hudebníka mě velmi „dráždí“ domněnky, že měl dokonce co do činění se slavným Johannem Sebastianem Bachem a jeho Velkou mší h-moll. Neměl jsem však ponětí o tom, že Šporkovou „vášní“ byly také právní spory nejružnějšího druhu.

Před pár lety se mi dostala do rukou kniha téže autorské dvojice, která je podepsána i pod touto knihou, totiž titul Kacířský proces s hrabětem F. A. Šporkem v právně historickém a teologickém kontextu (Key Publishing, 2011). Věděl jsem sice z dřívějšího cosi o sporu Šporka se žírečskými jezuity, ale zdaleka jsem netušil, jaké měl tento spor rozměry. A tak když jsem byl osloven, zda bych nenapsal předmluvu k tomuto svazku, rád jsem souhlasil, protože jsem věděl, že to nebude žádná nudná četba.

A taky že není! Situace kolem životních osudů Šporkovy dcery Anny Kateřiny se blíží spíše dobrodružnému románu, kde není nouze o emoce a zvraty. Čtenář se tedy baví... až do chvíle, kdy mu dojde, že se to opravdu stalo a že zde šlo o osudy lidí, kterých se zpravidla nikdo neptal, jak by chtěli naložit se svým životem.

Nelze nevidět, jak podstatnou roli v odstranění překážek zamýšleného sňatku Anny Kateřiny Šporkové a Františka Karla Rudolfa, svobodného pána Svěertse z Reistu, hrály osobní spory a v neposlední řadě i majetkové zájmy. Nezanedbatelnou úlohu v tomto příběhu hraje byrokracie, a to byrokracie církevní. Jistě nepřezenu, když řeknu, že vyřizování formalit nutných k uzavření sňatku vodilo žadatele v bludném kruhu mezi biskupskými konzistory v Hradci Králové, Praze a Litoměřicích.

Dotčené diecéze byly shodou okolností v inkriminovaném období více bez biskupů než řádně obsazeny (dvě biskupství byla vakantní, biskupství litoměřické sice svého biskupa mělo, ten však dlel v Bonnu, protože byl zároveň děkanem katedrální kapituly v Kolíně nad Rýnem). Tíha kauzy tak ležela na generálních vikářích nebo na dalších vysokých úřednících kurií.

Kde nejsou argumenty, tam nastupuje byrokracie. Zde ovšem argumenty byly. Situace nevěsty Anny Kateřiny připomíná pohádku o chytřé horákyňi: byla řeholnice-neřeholnice, zasnoubená-nezasnoubená, příbuzná-nepříbuzná a vdávala se dobrovolně-nedobrovolně. Navíc při úporné snaze vmanipulovat kauzu tam, kde ji protagonisté chtěli mít, se podařilo nedodržet kanonickou formu církevního sňatku snad ve všech myslitelných bodech za skandálních okolností. Manželství tak bylo uzavřeno-neuzavřeno. Rozplést tento zmatek, způsobený legendárním právním fušerstvím pantatínka Šporka, spojeným s přesvědčením, že se mu všechno musí podařit podle jeho představ, a reakcí na tento tlak ze strany církevních institucí, není jednoduché, ale o to zajímavější. Autorská dvojice Hedvika Kuchařová a Ignác Antonín Hrdina se toho zhostila – jako obvykle – výtečně.

Jako litoměřického generálního vikáře mě těší, že litoměřická biskupská konzistoř hraje v této kauze víceméně seriózní a pozitivní úlohu. Litoměřický oficiál Tobiáš Hübner, ačkoli se dostal k vyřízení kauzy „jako Pilát do kréda“, postupoval obezřetně a pečlivě, ostatně tak ho posuzoval i František Antonín Špork. Rozpaky a váhání, které v jeho jednání pozorujeme, lze přisoudit především jeho snadné odvolatelnosti z úřadu, ale také tím, že postavení metropolitního stolce v Praze vůči biskupství v Litoměřicích bylo podle tehdy platných právních norem velmi silné. Neslavnou roli v kauze sehrály konzistoře pražská a královéhradecká. Nejhůře potom ze všech vychází z této záležitosti pražský světicí biskup a oficiál Daniel Mayer z Mayernu (na sklonku svého života jmenovaný pražským arcibiskupem), který s protagonisty sporu jednal hrubě, postupoval problematicky, byl příliš horlivý při spolupráci se světskou mocí a ve své relaci vídeňské nunciatury evidentně lhal. Tato jeho role ostře kontrastuje s jinak velmi dobrým hodnocením jeho osoby. Doufejme tedy, že jeho postoj v této záležitosti byl dán jen „nepřiměřenou obranou“ prestiže metropolitní konzistoře. Příběh šťastně končí sanací uzavřeného manželství papežskou nunciaturou, kdy se naplní staré dobré přísloví „Roma locuta, causa finita“.

Přeji této knize, aby oživila nejen zájem o dějiny, ale také o právo a přispěla ke kultivaci právního prostředí, v němž žijeme. Vždyť právo je našim

každodenním průvodcem a je dobré poznávat, jak s ním lidé v různých dobách nakládali a jak ono nakládalo s lidmi. A zamyšlení nad materií sporu, ať nás vede k uznání, že manželství je hodnotou, v jejíž prospěch se vyplatí bojovat.

P. ThLic. Stanislav Příbyl, Th.D., CSsR,
generální vikář, Litoměřice
Litoměřice 16. května 2015

Úvod

Tak jako mnoho jiných událostí ze života říšského hraběte Františka Antonína Šporka i sňatek jeho druhorozené dcery Anny Kateřiny s jejím bratrancem Františkem Karlem Rudolfem svobodným pánem Swéertsem z Reistu roku 1712 je opředen určitou rouškou tajemství a spadá do oblasti téměř legendárních Šporkových „právních výtržností“, které mu sice na jedné získaly ojedinělou a poněkud problematickou publicitu, ovšem na druhé straně ho nakonec málem přivedly do neštěstí.¹ Je nesporné, že způsob, jakým hrabě provdával svou druhorozenou dceru, byl nejen nestandardní, ale v přímém rozporu s tehdy platným (a to sice kanonickým) právem. Jednak snoubenci byli pokrevně příbuznými, což tehdy stejně jako dnes představovalo v kanonickém právu právní překážku platného uzavření manželství, jednak a zejména existovaly nikoli zanedbatelné pochybnosti o tom, zda snoubenka vůbec hodlala svobodně volit stav manželský, a nikoli spíše stav řeholní, jednak konečně byly při sňatku porušeny snad všechny tridentské předpisy upravující formu uzavření manželství, včetně těch, které byly rovněž stanoveny jako podmínka platnosti manželské smlouvy.

A právě z hlediska tohoto kanonického práva se chce tato studie onou kontroverzní manželskoprávní záležitostí zabývat. A aby to nebylo tak jednoduché, u snoubenců/manželů Swéertsových bylo vše jaksi dvakrát: byli spojeni ne jednoduchým, ale dvojitým poutem pokrevního příbuzenství; dostali od tohoto pokrevenství ne jednu, ale hned dvě papežské dispense; zasnoubili se ne jednou, nýbrž dvakrát, a dvakrát také uzavřeli

1 A které mohly „zesnulého veleslavného fundátora státi život, jmění i čest“ (Rakovský, Ferdinand, *Krátké vyprávění o životě Jeho Excelence pana Františka Antonína hraběte ze Šporků, sepsané jeho pážetem Ferdinandem Rakovským v Kuksu 1. září 1778*, Kuks 1938). K tomu srovnej Hrdina, Ignác Antonín a Kuchařová, Hedvika, *Kacířský proces s hrabětem Šporkem v právně-historickém a teologickém kontextu*, Ostrava: KEY Publishing, 2011.

manželskou smlouvu; konečně i k prohlášení platnosti jejich manželství došlo vlastně dvakrát: jednou neformálním dopisem a po druhé oficiálním dekretem. Na druhé straně nelze přehlédnout, že na věci zainteresované církevní úřady přistupovaly k vyřízení věci (tj. provedení dispense) přinejmenším laxně a zejména pražská konzistoř se k žadatelům chovala se špatně skrývanou nechutí.

Sňatek Anny Kateřiny Šporkové s baronem Swéertsem a peripetie kolem něj doposud monograficky zpracovány nebyly. K vlastní problematice se však podařilo nashromáždit dostatečné množství materiálů – sám hrabě nechal o zasnoubení a sňatku své dcery Anny Kateřiny s baronem Františkem Karlem Rudolfem ze Swéertsů roku 1712 sepsat a ve své lyské tiskárně vytisknout čtvero tzv. „species facti“,² a to všechny zřejmě svým tehdejším sekretářem Ludvíkem Kronsským jakožto „v této věci nejlépe informovaným“ (který od něj ovšem později uprchl a roku 1715 jej u místodržitelství denuncoval)³, ačkoli jeho autorství je výslovně uvedeno jen u posledních dvou spisů. Všechna tato sepsání, vydaná v minimálním nákladu, a proto jen velmi obtížně dostupná, končí prvním vyslovením manželského souhlasu snoubenci dne 9. února 1712.

Prvním z nich je anonymní *Species facti, verfertiget von N. N.* (*Species facti*, zhotovená od N. N.), s. l. z 23. března 1712 (dále jen: *Species facti I*), pojednávající o zasnoubení jeho dcery Anny Kateřiny s baronem Swéertsem: „Demnach 1710 den 15. Aprilis zwischen der ... Anna Catharina Fräule Gräfin v. Sporck ... und ... Franz Carl Baron v. Sweerts eine Ehe Verlöbnuss mit Gegenwechslung beiderseitigen Ringen behöriger massen celebriret worden ...“⁴ V příloze obsahuje kopie několika dokumentů.

Druhým z nich je rovněž anonymní *Species facti concernens matrimonium Francisci Caroli L. B. de Sweerts...* (*Species facti* týkající se manželství Františka Karla svob. barona ze Swéertsu...), Pragae 1712⁵ (dále jen: *Species facti II*), kterou se však autorům nepodařilo dohledat.

2 V Benediktově seznamu šporkovských tisků pod č. 34a, b, c, d.

3 K tomu viz např. Benedikt, Heinrich, Franz Anton Graf von Sporck (1662–1738). Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen, Wien: Manz Verlag, 1923, s. 419n.

4 „Poté, co 15. dubna 1710 byly mezi... Annou Kateřinou slečnou hraběnkou Šporkovou... a ... Františkem Karlem baronem ze Swéertsu řádně slaveny zasnuby se vzájemnou výměnou prstenů...“ (Hradec Králové, fond Biskupství královéhradecké, inv. č. 161, sign. IV p 1, kart. č. 14).

5 Snad jde o onen další ze Šporkových manifestů, který mu byl – spolu s tím, který reagoval na lyskou inkvizici – hraběti hozen pod nohy při zasedání místodržitelství v Plzni v listopadu roku 1713 (Volf, Josef, Příspěvky k dějinám Šporkovy tiskárny v Lysé, Časopis českých knihovníků, XI (1932) s. 9–11. Viz též Preiss, s. 127 a 499, pozn. č. 44).

Třetím je *Species facti, welche von dem gräfl. Sporckischen Secretario Ludvig Kronskey, als in diesem Negotio am besten informirten, verfasst worden* (Species facti, která byla vypracována sekretářem hraběte Šporcka Ludvíkem Kronským jakožto tím, který je o věci nejlépe informován), s. 1., z 25. března 1712 (dále jen: *Species facti III*).⁶ Je poněkud podrobnější než ona první, zato neobsahuje žádné přílohy.

Konečně čtvrtým z těchto spisů je stejně nazvaná, jen do latiny přeložená *Species facti composita a Francisco Ludvico Kronskey, Sporkiano secretario, tanquam in hoc Negotio optime informato* (Species facti, sestavená Františkem Ludvíkem Kronským, Šporckovým sekretářem, jakožto o této věci nejlépe informovaným), s. 1., ze dne 25. března 1712 (dále jen *Species facti IV*); obsahuje však navíc některé přílohy podobně jako *Species facti I*.⁷

Jak je ovšem i pro jiné Šporckovy *Species facti* typické, i tyto podávají ona „facta“ až příliš výhradně z jeho úhlu pohledu. Lze tedy jen uvítat, že i litoměřický generální vikář Tobiáš Hübner, který v celém případě hrál (třeba nechtěně) jednu z hlavních rolí, sepsal roku 1712 svou vlastní zprávu o průběhu oněch událostí – *Species facti Concernens Matrimonium Illustrissimi Domini Francisci Caroli L. B. de Sweerts* (Species facti, která se týká manželství nejjasnějšího pána Františka Karla svob. bar. ze Swéert-su), s. a. et l. (dále jen: *Species facti Hübner*), která některé údaje ze Šporckových *Species* uvádí na pravou míru.⁸

O sňatku Šporckovy dcery Anny Kateřiny činí jen velmi stručnou zmínku i hraběcí životopisci – Roxas⁹ a Stillenau.¹⁰

6 Hradec Králové, fond Biskupství královéhradecké, inv. č. 161, sign. IV p 1, kart. č. 14.

7 NA, fond Wunschwitzova sbírka, složka Sporck – tisky.

8 Národní knihovna v Praze, sign. 21 J 1402.

9 Roxas, Ferdinand van der, *Leben Eines Herrlichen Bildes Wahrer und rechtschaffener Frömmigkeit, Welches Gott in dem Königreich Böhmen in der hohen Person Sr. Hoch-Gräfl. Excellenz, Herrn Herrn Frantz Antoni, Des H. Röm. Reichs Grafen von Sporck, Herrn der Herrschaft Lyssa, Gradlitz, Konoged und Herschmanitz u. Der Röm. Kayserl. Majestät würcklichen Geheimbden Rath, Cammerern und Stadthaltern des Königreichs Böhmen u. Als einen Spiegel reiner Gottes-Furcht, allen Frommen zu einem Beyspiel aufgerichtet hat, entworfen durch Ferdinand van der Roxas. Amsterdam, bey Rudolph van der Leeuwen. 1715.*

10 Stillenau, Gottwald Caesar, von *Leben Eines Herrlichen Bildes Wahrer und rechtschaffener Frömmigkeit, Welches Gott in dem Königreich Böhmen in der hohen Person Sr. Hoch-Gräfl. Excellenz, Herrn Herrn Frantz Antoni, Des H. Röm. Reichs Grafen von Sporck, Herrn der Herrschaft Lyssa, Gradlitz, Konoged und Herschmanitz u. Der Röm. Kayserl. Majestät würcklichen Geheimden Rath, Cammerern und Stadthaltern des Königreichs Böhmen u. Als einen Spiegel reiner Gottes-Furcht, allen Frommen zu einem Beyspiel aufgerichtet hat, Auf neue entworfen durch Gottwald Caesar von Stillenau, s. 1., 1720, s. 26.*

Hlavním zdrojem vesměs nepublikovaných rukopisných pramenů k tématu však byla kniha Šporkových konceptů¹¹ a fond Biskupství královéhradecké (SOkA Hradec Králové).¹² Díky dochovaným knihám emanat ve fondu Archiv pražského arcibiskupství (NA Praha) je možné využít korespondenci, kterou pražská konzistoř vedla během celé kauzy.¹³ Další materiály, dokumentující spíše postup světských úřadů, se nacházejí v témže archivu ve fondu Staré české místodržitelství.¹⁴ Naproti tomu v historickém archivu Biskupství litoměřického (SOA Litoměřice) se prý k této kauze nedochovalo nic.¹⁵

Nejvýznamnější šporkovský životopisec 20. století Heinrich Benedikt ve své (již zmíněné) nepřekonané Šporkově biografii *Franz Anton Graf von Sporck (1662–1738). Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen* věnuje uzavření tohoto manželství dvě strany.¹⁶ Pavel Preiss ve svých jinak vynikajících publikacích *Boje s dvouhlavou saní*¹⁷ a *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*¹⁸ k této problematice neuvádí nic, co bychom nenalezli u Benedikta; stejně tak ostatní Šporkovi životopisci, pokud vůbec o této záležitosti referují, čerpají výlučně z Benedikta. Kupodivu se problémům kolem sňatku urozených snoubenců vůbec nevěnuje kněz a definitor české provincie řádu servitů Řehoř Maria Zinck, který, jak ještě bude uvedeno, napsal jejich životopisy.

Jak je tedy zřejmé, událostem kolem uzavření předmětného manželství byl zejména v publikovaných materiálech pramenné povahy (*species facti*) věnován dostatečný prostor. Nicméně i tak zůstává řada otazní-

11 NA, Sběrka rukopisů A, Sporck – Concepte und Briefe 1709–1716, sign. 62 A 1, e6. Za poskytnutí jejich fotokopii vděčím kolegovi Jindřichu Koldovi, vedoucímu sbírek NKP Hospitalů Kuks. Dále citováno jako Sporck – Concepte und Briefe 1709–1716.

12 SOkA Hradec Králové, fond Biskupský archiv, inv. č. 161, sign. IV p 1 a dále kart. 14, inv. č. 160, sign. IV o 1. Dále citováno jako SOkA HK, fond Biskupství HK, spor s hrabětem Šporkem.

13 NA, fond Archiv pražského arcibiskupství I, kniha A3/10 a kniha A3/11.

14 NA, fond Staré české místodržitelství, inv. číslo 22026, sign. 1712/V/c/29.

15 Viz mail Mgr. Daniely Brokešové ze SOA Litoměřice autorovi ze dne 29. července 2014: „... z období, které Vás zajímá, se, bohužel, dochoval v biskupském archivu – archivu konzistoře, ordinariátu, popř. pozůstalosti biskupů – pouze nepatrný zlomek. Prohlédla jsem dochované knihy protokolů ze zasedání konzistoře, emanat a zlomek recept z let 1710–1712 (leden–červen). Dále jsem nahlédla do tzv. Schlenzovy sbírky, kam byly na počátku 20. století zajímavé kauzy často přemanipulovány z různých částí biskupského archivu. Bohužel, Vámi hledané okolnosti výše uvedeného sňatku se mi v tomto materiálu nepodařilo dohledat...“

16 Na straně 35 a 36.

17 Praha: Vyšehrad, 1981, s. 68n.

18 Praha – Litomyšl: Paseka, 2003 (dále jen: „Preiss“), s. 108–110. Jde o druhé, rozšířené a přepracované vydání knihy, která vyšla pod názvem *Boje s dvouhlavou saní...*, a jen na toto nové vydání se bude tato monografie dále odvolávat.

ků, týkajících se zejména kanonickoprávních problémů, které se vážou k předmětnému sňatku a ukazují na nejasnosti, které jej doprovázely. Tak např. asi nebude bez zevrubnější analýzy zřejmé, proč se tímto manželstvím zabývalo tolik duchovních institucí a osob: od papeže a jeho vídeňského nuncia přes litoměřickou, pražskou a královéhradeckou konzistoř a valkeřického i hradištského faráře až po podivného potulného duchovního, který nakonec snoubence (domněle) sezdal. Je skromným úkolem předkládané práce tyto nejasnosti odstranit nebo alespoň minimalizovat, a na tomto pozadí prezentovat kanonické manželské právo podle norem tridentského sněmu. Z pramenů uvedených v příloze lze také získat autentický obrázek o způsobu úřadování (*stillus curiae*) jak diecézních kurií, tak částečně i kurie římské.

Práce je rozdělena do sedmi kapitol.

První kapitola (*Ti, o které šlo: snoubenci a manželé Swéertsovi*) podává portrétní medailony obou protagonistů této publikace – Šporkovy dcery Anny Kateřiny a jejího snoubence a pozdějšího manžela barona (pak i hraběte) Františka Karla Rudolfa ze Swéertsu. Monografie naproti tomu neobsahuje životopis hraběte Františka Antonína Šporka; jeho znalost se u čtenářů předpokládá a v případě potřeby není problém si ji opatřit. Třebaže vynikající Benediktova publikace je dnes téměř nedostupná, lze jako určitou „prerekvizitu“ pro četbu předkládané práce použít jednu z uvedených Preissovyých knih, popř. alespoň jinou seriózní stat o Šporkovi (Pekař, Tříska...).¹⁹

Druhá kapitola (*Vývoj manželskoprávní úpravy a její prameny*) představuje nezbytný úvod do právní problematiky případu a je věnována jednak stručnému přehledu vývoje právní úpravy uzavírání manželství, jednak materiálním kogničním pramenům manželského práva (přírodně kanonického), které v kritické době stanovily podmínky platnosti a dovolenosti uzavírání manželství; šlo především o Korpus kanonického práva ve znění tridentské legislativy.

Další kapitoly (3.–7.) jsou vždy děleny na dvě části: v první (*de jure*) je uvedena kanonickoprávní úprava daného právního institutu, jak platila v kritické době (někdy je i provedena komparace s nyní platnou právní úpravou, pokud se tato výrazněji liší od oně historické). Bude nás při tom provázet zejména Šporkův současník, hornobavorský rodák z Großberg-

19 Pekař, Josef, *z duchovních dějin českých. Hrabě František Antonín Špork (referát o knize H. Benedikta, Franz Anton Graf Sporck /1662–1738/, Wien 1923)*, in: ČČH 29 (1923), s. 217–237. Tříska, Karel, *František Antonín hrabě Špork*, s. 1., 1939 (1. vydání).

hofenu a profesor kanonického práva Vít Pichler SJ²⁰ (1670–1736) a jeho „Candidatus jurisprudentiae“.²¹ Samozřejmě především ve sporných otázkách budou citováni i jiní mladší kanonisté – z nich asi nejvíce profesor kanonického práva na redemptoristickém teologickém ústavu v Obořišti Josef Pejška CSsR a jeho vynikající trojdílná učebnice Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému.²² Nepůjde přitom o anachronismus, protože právní úprava uzavírání manželství se od tridentina změnila jen velmi málo. V druhé části (*de facto*) bude pak na pozadí těchto pramenů ukázáno, jak se s touto právní úpravou srovnával (či spíše nesrovnával) postup hraběte Františka Antonína Šporka při úsilí o sňatek dcery s baronem Swéertsem. Dále tedy bude řeč jen o obsahu faktické části kapitoly.

Tak třetí kapitola (*Anna Kateřina – klášter, nebo manželství?*) se zabývá zejména pochybnostmi, které vyvstaly o svobodném rozhodnutí Anny Kateřiny ke vstupu do manželského stavu a které měly za následek odmítnutí vykonání již udělené dispense.

Čtvrtá kapitola (*Manželská překážka pokrevnosti mezi snoubenci*) má za téma příbuzenský vztah obou snoubenců, který by jinak – bez dispensace – měl za následek neplatnost uzavíraného manželství.

V páté kapitole (*Dvojí dispens od manželské překážky pokrevnosti*) pojednává o snaze Františka Antonína Šporka získat pro svou dceru a budoucího zetě dispens od této manželské překážky a její provedení.

Šestá kapitola (*Dvojí manželský slib snoubenců*) je věnována vlastnímu „sňatku“, který navzdory odepření provedení dispense František Antonín Špork zorganizoval, a to před absolutně nepřislusným duchovním.

Konečně sedmá kapitola (*Náprava – sanace manželství*) popisuje (tentokrát už úspěšně) úsilí otce Anny Kateřiny, jakož i jeho zetě (a pozdějšího adoptivního syna) Františka Karla Rudolfa o administrativní zplnění tohoto manželství.

Pokud jde o formu zpracování látky, byla zvolena kombinace metody systematické a chronologické: materie je rozdělena podle věcných hledisek (manželský souhlas, příbuzenství, dispens od něj, forma souhlasu

20 K němu viz Kolda, Jindřich, Hrdina, Ignác Antonín, Historická knihovna Hospitalu Kuks a její romanisticko-kanonistický fond, Červený Kostelec 2014.

21 Candidatus abbreviatus jurisprudentiae sacrae, Hoc est Juris Canonici Secundum Gregorii Papae IX. Libros V. Decretalium explanati Summa, seu Compendium..., I a II, první vydání roku 1722 v Augsbuergu „usibus DD. Candidatorum juris editum“ (vydáno pro potřeby pp. kandidátů práva) – odtud i název. V Rakousku šlo dokonce o autorizovanou učebnici („Vorlesebuch“).

22 Vydáno vlastním nákladem autora, díl I. (Semily 1932), díl II. (Obořiště 1937) a díl III (Obořiště 1934).

a sanace manželství), přičemž v rámci každého z nich je chronologicky líčen postup událostí. Že se jednotlivé reference v některých případech nutně prolínají, vyplývá z povahy věci.

Tak, jako v obou předchozích publikacích o Šporkových procesech,²³ i v této dávají autoři široký prostor citacím z dokumentů a pramenů vůbec, a to jak v poznámkovém aparátu, tak zejména v četných přílohách, reprodukujících vybrané dokumenty jednak v českém překladu, jednak také v jazyce originálu (tedy zpravidla německy, ale i latinsky), protože jakkoli byly některé z těchto pramenů (většinou původem z první čtvrtiny 18. stol.) tehdy vytištěny, dnes jsou většinou čtenářů prakticky nedostupné – ani autorům se nepodařilo některé šporkovské tisky dohledat (např. *Species facti II*); ve všech případech jde také o jejich první překlad do češtiny. To proto, aby si sám laskavý čtenář mohl o věci hned během četby udělat obrázek a nebyl odkázán jen na pohled autorů. A tak jako v publikaci o Šporkově kacírském procesu, i zde si spoluautoři rozdělili práci: Hedvika Kuchařová se zaměřila na heuristiku pramenů, Ignác Hrdina na právní analýzu případu.

Pro případ dalšího vydání budou autoři vděční za všechny připomínky k textu i poukazy na nedohledané prameny.

Autoři děkují recenzentům: Mgr. Jindřichu Koldovi, vicekastelánovi NKP Hospitál Kuks a doktorandovi na katedře pomocných věd historických a archivnictví Filosofické fakulty Univerzity v Hradci Králové (ovšem i za další laskavou odbornou pomoc), a doc. JUDr. Stanislavu Příbylovi, Ph.D., J.C.D., členovi katedry teologických věd Teologické fakulty JU v Českých Budějovicích a soudci Metropolitního církevního soudu v Praze.

Litoměřickému generálnímu vikáři, doktoru teologie Stanislavu Příbylovi, ČSsR, nástupci Tobiáše Hübnera v úřadu, jsou zavázáni za slova předmluvy.

Za technickou, organizační i jinou pomoc děkují (abecedně) paní Bc. Petře Hofbauerové z Národní knihovny v Praze, paní Marii Horáčkové, dnes již bývalému administrátorovi Římskokatolické farnosti u kostela Povýšení sv. Kříže v Praze-Vinoři P. Mgr. Pavlu Jančíkovi, doc. JUDr. Petru Kubínovi, Ph.D., z Katolické teologické fakulty UK v Praze, místostarostovi Městské části Praha-Vinoř panu Robertu Rytinovi,

²³ Tou první je již zmíněná kniha I. A. Hrdiny a H. Kuchařové *Kacírský proces s hrabětem Šporkem...* Druhou je pak publikace Hrdina, Ignác Antonín, *Proč hrabě Špork seděl ve vězení pro dlužníky? Právně historická analýza jednoho sporu hraběte Šporka s advokátem Neumannem*, Ostrava: KEY Publishing, 2013.

prezidentovi Evropské společnosti pro dějiny práva doc. JUDr. Karlu Schellemu, CSc., JUDr. Michalu Šejvlovi, Ph.D., z katedry teorie práva Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni a prapra...vnučce manželů Swéertsových paní Marině Werba z Vídně.

Za licenci k uveřejnění portrétů Františky Apolonie a Anny Kateřiny Šporkových jakož i Františka Karla Rudolfa Swéertse děkujeme panu Ing. Jiřímu Balskému, řediteli Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Jaroměři-Josefově.

Za vydání této publikace jsme zavázáni univerzitnímu nakladatelství Karolinum v Praze.

A necht' nám laskavě prominou ti, které jsme zde opomenuli jmenovitě uvést – i jim všem patří náš srdečný dík.

Autoři

1. Ti, o které šlo: snoubenci a manželé Swéertsovi

Ti, o které šlo, o jejichž osudy se v této poněkud trapné hře jednalo, byla zbožná dívka z bohatého, třebaže mladého šlechtického rodu Šporků, pošilhávající (po vzoru starší sestry) po životě v klášteře, a mladý muž ze slezského (starobylého, i když zdaleka ne bohatého) rodu Swéerts von Reist. Ale tyto dva mladé lidi nespojovala jen snoubenecká zamilovanost a posléze manželská láska, nýbrž i nepřilíhající vzdálené příbuzenství; a právě toto příbuzenství bylo důvodem či spíše záminkou, proč byla jejich cesta k oltáři tak trnitá.

Z důvodů, o nichž byla řeč v úvodu, se v této kapitole nemluví o nevěstině otci hraběti Františku Antonínu Šporkovi, ačkoli to byl právě on (nikoli snoubenci a pozdější manželé Swéertsovi), kdo byl hlavním protagonistou tohoto příběhu.

1.1 Anna Kateřina hraběnka Šporková²⁴

Hrabě František Antonín Špork (1662–1738), syn generála Jana Šporka (1595–1679) a jeho druhé manželky, pomořanské šlechtičny z rodu

²⁴ Její životopis zpracoval: Zinck, Gregorius Maria, Offenbahr- und Geheimer Spiegel Einer wahrhaft Christlichen Ehe-Frau Das ist: Kurtz verfaßte Lebensbeschreibung, und Gedächtnuß Der in GOtt ruhenden Hoch- und Wohl-Gebohrnen Frauen Frauen ANNAE CATHARINAE Gräfin von Sweerts und Sporck, Des Heil. Röm. Reichs-Freyin von Reist, Gebornen Reichs-Gräfin von Sporck, Gewesenen Frauen von Herrschafften und Güthern Lissa, Schliesselburg, Konoged, Neu- und Alt-Perstein, Dauba, Widim, und Kockoržim, Des Dritten Ordens Der Dienerinnen Unser Lieben Frauen genannt, MARIA ANGELA Welche nach geführten Christlich-Tugendsamen Leben den 19. May 1754. Christlich Tugendsam im Herrn entschlaffen ist. In Drey Theil[en] zusammen getragen Von P. F. Gregorio Maria Zinck, Ordens der Diener Mariä, der Böhmischen Provintz Priester, Prediger und Definitore Actuali, Praha: Jan Karel Hraba, 1757. Jejímu sňatku s baronem Swéertsem však věnuje jen pár řádků na s. 15.

von Fineke Eleonory Marie Kateřiny (1640–1674), pocházel ze čtyř dětí zrozených z tohoto manželství:²⁵ jeho bratrem byl Ferdinand Leopold (1665–1711), pozdější pán na Heřmanově Městci, jeho sestrami pak Marie Sabina²⁶ a Anna Kateřina (1669–1712). A právě Šporkova sestra Marie Sabina se v prvním manželství²⁷ roku 1680 provdala za svobodného pána Františka Karla (1654–1692) ze slezské větve původem ovšem bruselského patricijského rodu Swéertsů z Reistu (von Schwartz und Reisst). Zde se poprvé setkáváme s rodem, který svůj erb jednou spojí s oním šporkovským a bude připomínat jméno hraběte Františka Antonína, jehož rod by jeho osobou jinak vymřel po meči.

Hrabě František Antonín Špork, pán na Choustníkově Hradišti, v Lysé, Konojedech a Malešově, ve svých pětadvaceti letech pojal dne 1. května 1687²⁸ za manželku nezámožnou²⁹ Františku Alžbětu Apolonii (1667–1726), patrně nikoli jen náhodou z výše zmíněného rodu Swéertsů z Reistu. Ta mu porodila tři děti: Marii Eleonoru Františku (1687–1717), jež se jako soror Marie Aloisie Kajetána stala představenou kláštera anunciátek (celestýnek), který pro ně v Choustníkově Hradišti Špork založil roku 1705 přestavbou bývalého (podle pověstí kdysi

-
- 25 Podle Preisse (s. 24) bylo Šporkovo první manželství bezdětné, ale Benedikt (s. 340, pozn. č. 10) ví o dcerách zrozených z tohoto manželství a o jedné z nich uvádí, že byla provdána za polského vrchního maršálka Colonna von Fels. Generál Špork měl však také nemanželského syna Jana Jiřího (1622–1683), jehož legitimoval a umožnil mu tak přijetí mezi nižší českou šlechtu (do stavu rytířského).
- 26 Genealogická sbírka CH (Archiv Národního muzea, Sběrka CH – Genealogická sbírka Vratislava z Mitrovic, Špork, pag. 3–4) uvádí, že Anna Maria Sabina se narodila 9. ledna. 1661 v Lysé, 10. 3. 1680 si vzala za manžela svobodného pána Karla Rudolfa Swéertse z Reistu (narozen 3. ledna. 1654, syn Františka Jana Swéertse, pána na Gross Petrowitz, Löwenstein, Niklasdorf a Neudorf ve Slezsku, a jeho ženy Juliány Alžběty svobodné paní von Burghausen; zemřel 16. května 1693 v Pule jako císařský nadporučík Auerspergova regimentu). Anna Maria Sabina (...) zemřela 7. července 1717 ve Wiesbadenu; z prvního manželství pocházeli tři synové a tři dcery, mezi nimi byl čtvrtým narozeným František Karel Rudolf (J. Kolda, mail autorovi ze dne 12. července 2015).
- 27 V druhém se dne 22. listopadu 1695 provdala za falckého plukovníka Antonína von Schönberg, jež jeho švagr hrabě František Antonín obliboval a dostával od něj novinky německé literatury.
- 28 Tak oficiální Šporkův životopisec Ferdinand van der Roxas (s. 24) a podle něj i Benedikt. Údaje o roku Šporkovy svatby se rozcházejí; hraběcí páže Ferdinand Rakovský (Krátké vypravování...), který se však v dataci událostí často mýlí, uvádí rok 1683 (s. 25), jeho komentátor Ernest Back však proponuje zřejmě správný rok 1687 (ibid.). Preiss (s. 35) klade stejně jako Tříška (s. 13) Šporkovu svatbu do roku 1686.
- 29 Roxas (s. 24) galantně uvádí, že Šporkova manželka neoplyvala pozemskými statky, ale o to víc nebeskými ctnostmi („zwar nicht überflüssige zeitliche Güter, doch desto so viel mehr Himmlische Tugenden besitzen“).

Anna Kateřina hraběnka Šporková
(Fotosbírka NPÚ ÚOP v Josefově, KU01274)

snad templářského?) hradu na konvent,³⁰ dále mladší Annu Kateřinu a konečně jediného mužského potomka Jana Františka Antonína Josefa Adama (*/† 1699), který však zemřel ve stáří necelých dvou měsíců. A byla to právě Šporkova mladší dcera Anna Kateřina, která se – už jako Šporkova univerzální dědička – roku 1712 provdala za Františka Karla Rudolfa Swéertse.³¹

Anna Kateřina se předčasně narodila v nepříliš noblesním zájezdním hostinci v Satalicích u Prahy dne 13. dubna 1689, když její matka Františka Apolonie cestovala z Prahy do Lysé, aby tam v klidu venkova porodila. V místě jejího zrození, v obci Satalicích, jež je přifařena k Vinoři (dnes obojí součást devátého pražského obvodu), dal hrabě Špork na památku této události zbudovat dodnes stojící a fungující kapli či po přestavbě roku 1737 spíše kostelík s patrocinium sv. Anny. Dodnes to dosvědčuje nápis na nástěnce vedle této kaple: „V kronice obce Satalice se lze dočíst, že k založení kaple svaté Anny se váže pověst, kterou zaznamenal farář Josef Hlaváček v pamětní knize, založené roku 1830 na faře ve Vinoři. Tato německy psaná pověst praví, že za starých dob, tj. pravděpodobně v 16. století, stávala na tomto místě pouze malá kaplička. Satalicemi vedla veřejná cesta, po které jednou projížděla i hraběnka Šporková. Zde se jí narodilo dítě a z vděčnosti ke svaté Anně, kterou v tu dobu vzývala, dala slib, že tuto malou kapličku rozšíří a vyzdobí. V kronice je zaznamenán obsah pamětního spisu z 13. července 1737 za panování hraběte Černína z Chudenic. Tento spis byl nalezen ve zvonici a potvrzuje rozší-

30 Tuto řeholní společnost založila roku 1604 bl. Maria Vittoria Fornari (1562–1617, beatifikovaná roku 1828). Řád se spravoval řeholí sv. Augustina a stanovami, které vypracoval její duchovní vůdce P. Bernardin Zeno SJ a které schválil papež španělského původu Klement VIII. (1592–1605). „Templářský původ“ hradu v Choustníkově Hradišti je ovšem nedoložitelný. K hradištským celestinkám srv. Kolda, Jindřich, Klášter celestinek v Choustníkově Hradišti (1705–1739), vynikající, dosud nepublikovaná bakalářská práce, obhájená autorem roku 2013 na katedře pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové; též: Celestinky v Choustníkově Hradišti – zapomenutá fundace hraběte F. A. Šporka, in: Monumenta vivent 3, Sborník Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Josefově, Jaroměř 2013, s. 7–22.

31 V nedávné době se životem Anny Kateřiny zabývala Veronika Čapská v článku A Publishing Project of Her Own – Anna Katharina Sweerts-Sporck as a Pastrones of the Servite Order and a Promoter of Devotional Literature, in: Cornova. Revue České společnosti pro výzkum 18. století a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, roč. 1, (2011), s. 67–80. Další příspěvek věnovala mládí a „zbožné pouti“ jejího jediného syna, viz Jan Kristián Swéerts-Sporck a František Girtler – na společné cestě mezi zbožností a ekonomickým zájmem, in: Theatrum historiae, roč. 6 (2011), č. 9, s. 79–96. Krátce před dokončením této studie publikovala Čapská monografii věnovanou především především knižnímu mecenátu Anny Kateřiny Mezi texty a textiliemi. (Swéerts-)Šporkové, textové praxe a kulturní výměna na přelomu baroka a osvěcenství, Praha 2016.

ření kaple a zvýšení věže.³² Podle Benedikta³³ hodlal Špork k této kapli fundovat ještě místo administrátora, ale prý mu v tom bylo zabráněno „wegen vielen derowegen sich ereigneten Strittigkeiten“ („pro četné spory, jež kvůli tomu vyvstaly“). Téhož dne byla Anna Kateřina pokřtěna ve farním kostele Povýšení svatého Kříže ve VINOŘI (od roku 1352 plebánie, matriky tam byly vedeny od roku 1691).³⁴

Výchovu absolvovala ve šlechtickém klášteře benediktinek v Sonnenburgu v Tyrolích v brixenské diecézi. Anna Kateřina prý byla krásná a ušlechtilá (Šporkův vatislavský přítel a korespondent Karel Josef Grossa na ni dokonce roku 1718 složil verše), byla rovněž upřímně zbožná a existovaly vážné důvody pro domněnku, že místo po manželství toužila – snad i pod vlivem příkladu své starší sestry Marie Eleonory – po řeholním životě; o tom však bude podrobněji pojednáno níže. Nicméně faktem zůstává, že dne 15. dubna. 1710 si v kukské kapli Nanebevzetí Panny Marie vyměnila zasnubní prsten s baronem Františkem Karlem Rudolfem Swéertsem a dva roky poté jej (rovněž v Kuksu) pojala za manžela (byť tehdy kanonicky neplatně – manželství muselo být následně sanováno).

Svému manželovi porodila Anna Kateřina deset dětí.³⁵ Nejstarší z nich, v Kuksu dne 3. srpna 1713 narozená Marie Anna Františka Josefa († po roce 1746) vstoupila v Praze Na Slupi u kostela Panny Marie Bolestné (vedle kláštera servitů) do domu řeholní společnosti alžbětinek,³⁶ dne 8. února 1733 v ní složila řeholní sliby a v roce 1746 se stala novicmistryní. Tento klášter zachránili před zkázou právě manželé

32 Za tuto informaci vděčím administrátorovi Římskokatolické farnosti ve VINOŘI P. Mgr. Pavlu Jančíkovi. Zmínovaná pamětní kniha se ve VINOŘI bohužel nedochovala. Žádné další informace o věci nemá ani paní Marina Werba z Vídne, matka Stephana Swéerts-Sporka a prapra... příbuzná Anny Kateřiny; ta byla (podle vlastního vyjádření paní Mariny) její „(6x)... Urgosmutter“. Jejím jediným zdrojem informací o předcích byl prý po desítky let Šporkův životopis od Heinricha Benedikta (mail autorovi z 9. března 2015).

33 Op. supra cit., s. 148.

34 Catalogus cleri Archidioeceseos Pragensis anno Domini MCMXLVIII, Praha, s. a. (1948), s. 148n.

35 Tak podle Benedikta (s. 147). Týž však v rodokmenu hrabat Swéerts-Šporků, připojeném v samém závěru jeho publikace o Šporkovi, uvádí pouze pět dětí vzešlých z tohoto svazku: zmíněnou Marii Annu Františku Josefu a dále Eleonoru Barboru (1715–1720), Jana Františka Huberta (* 1717), Marii Annu Ernestinu Eleonoru Apolonii (* 1720) a Jana Františka Kristiána (1729–1802), jímž rod Swéerts-Šporků pokračoval až do 20. století. Čapské se podařilo podle matričních zápisů identifikovat všech deset dětí, srov. Mezi texty a textiliemi, s. 129.

36 Řeholní dům alžbětinek posvětil dne 17. května 1722 pražský arcibiskup František Ferdinand Khuenburg. Klášter existoval až do doby komunistické diktatury, kdy v letech 1953–1960 byly alžbětinky ve třech etapách internovány. V současnosti byl konvent sester alžbětinek Na Slupi obnoven a kostel Panny Marie Bolestné je opět jejich klášterním kostelem.

Swéerts-Šporkovi při vpádu pruských vojsk do Prahy roku 1744: prusí vojáci žádali po klášteře alžbětinek výpalné 15 000 zlatých. Hrabě Swéerts-Špork s Annou Kateřinou nejprve půjčili klášteři 14 000 zlatých, nicméně tuto částku nežádali zpět, a smlouva o půjčce se tak změnila na smlouvu darovací.³⁷

Spolu se svou starší sestrou Marií Eleonorou Františkou překládala Anna Kateřina z francouzštiny do němčiny náboženské spisy vydávané hrabětem Šporkem. Její jméno nebo alespoň iniciály (A. C. F. G. V. S.) nesou např. *Christlicher Morgen- und Abend Stern...* (1703)³⁸, *Wochentliche Betrachtungen und Gebetter* (1707),³⁹ *Der Anfang der Weisheit* (1708),⁴⁰ *Wahrhafte Kennzeichen der menschlichen Gemüther...* (1710)⁴¹ a naposledy *Christliche Betrachtungen und Sitten-Lehren* (1714).⁴² Jistě přeložila pro otce i další spisy, u nichž však překladatel zůstává v anonymitě. Sama po jeho smrti vydala celou řadu vzdělávacích spisů – v tom se prokázala jako jeho pravá dcera – a rovněž publikovala jejich přehled (*Verzeichnuss derer in Druck gegebenen Büchlein*). Jeden z nich, nazvaný *Kleine Oeffnung des Herzens Jesu (Pootevření Ježíšova srdce)*, byl určen pro „Bratrstvo Ježíšova srdce“, jež bylo založeno dne 21. září 1741 v Lysé a jež po patnácti letech existence jen v Lysé čítalo přes jedenáct tisíc členů;⁴³ rozšířilo se i ve Lnářích (Schlüsselburg) a Kasejovicích.

Anna Kateřina byla jedinou a univerzální dědičkou hraběte Šporka. Po jeho smrti musela – kromě jiného – řešit otázku fundace kukského klášteřa a hospitálu. Hrabě totiž roku 1699 vystavil fundační listinu pro kostel a klášter ve prospěch milosrdných bratří, kterou císař Leopold I. schválil svým instrumentem ze dne 5. srpna 1699; s životopisem zakladatele milosrdných bratří svatého Jana z Boha se Špork seznámil při návštěvě premonstrátského klášteřa na Strahově na pozvání tehdejšího opata Víta Seipela O.Praem. (v úřadě v letech 1690–1711).⁴⁴

37 Ekert, František, Posvátná místa Král. hl. města Prahy. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého, II, Praha 1996 (reprint), s. 231n.

38 Benediktův seznam šporkovských tisků, č. 10.

39 Ibid., č. 16.

40 Ibid., č. 17.

41 Ibid., č. 26.

42 Ibid., č. 37.

43 Benedikt, s. 147.

44 K tomu srovnej Kuchařová, Hedvika, Hrabě František Antonín Špork a zpracování života sv. Jana z Boha, in: Šidlovský, Evermod Gejza, Valeš, Václav, Polesný, Jan (edd), *Melior est aequisio scientiae negotiatione argenti*. Pocta Prof. Ignáci Antonínu Hrdinovi, O. Praem. k šedesátým narozeninám, Praha 2013, s. 159–166; též Hrdina, Ignác Antonín, Ještě jednou ke Šporkově návštěvě na Strahově, in: *Bibliotheca Strahoviensis* č. 11 (2014), s. 105–109.

Nicméně po vstupu své prvorozené dcery Marie Eleonory Františky do řádu anunciátek (celestinek) však hodlal změnit fundaci ve prospěch této řeholní společnosti, což předložil císaři Josefu I. ke schválení listem ze dne 20. března 1705. Jednání o schválení změny se protahovala, mezitím hrabě (po určitém pnutí mezi ním a celestinkami) vystavil dne 17. září 1711 novou fundáční listinu, která ovšem (stejně jako Šporkův návrh na změnu z roku 1705) nebyla císařem do Šporkovy smrti schválena. Když hrabě roku 1738 zesnul, byla Anna Kateřina postavena před otázku, která z fundací platí; císař Karel VI., na nějž se dědička s žádostí o rozhodnutí obrátila, rozhodl ve prospěch milosrdných bratří. „Po trapné epizodě se vzdálenou příbuznou podvodnicí, která se domáhala domnělého dluhu padělanou směnkou, vstoupil špitál, rozšířený o nemocnici (1739), ve správě milosrdných bratří v činnost teprve roku 1743“.⁴⁵

Dne 15. dubna 1746⁴⁶ fundovala Anna Kateřina studium asketické teologie v klášteře servitů na Novém Městě pražském na Slupi („Na Trávníčku“) při kostele Zvěstování Panny Marie.⁴⁷

Anna Kateřina zemřela dne 19. května 1754 v Lysé nad Labem a byla pochována – stejně jako o tři roky později její manžel – v kostele servitů v Konojedech (sám konojedský zámek byl po smrti hraběte Františka Antonína Šporka přeměněn roku 1739 na klášter servitů, k jehož vydržování jeho statky sloužily). Její pověstnou lásku k bližním skromně zmiňuje, a to jistě plným právem, i náhrobní nápis v kryptě (dnes bohužel nepřístupného) bývalého klášterního kostela:⁴⁸

45 Preiss, s. 238. Onou podvodnicí byla Kristina Alžběta z Obornitz. Materiály k tomuto sporu jsou deponovány v SOka Hradec králové, fond Biskupský archiv Hradec Králové, inv. č. 375, sign. IV o 2. K tomu viz Buriánková, Michaela, Barokní šlechtic a jeho právní poradci. Na příkladě sporu mezi Annou Kateřinou Swéerts-Sporck a Kristýnou Alžbětou z Obornitz (1739–1743), in: *Theatrum historiae*, roč. 6 (2011), č. 9, s. 147–159.

46 Tak podle Benedikta (s. 147). Naproti tomu Ekert (op. supra cit., s. 226) uvádí: „Roku 1726 daroval hrabě Karel Swerts Špork klášteru servitů 21 000 zlatých ku zřízení bohosloveckého učení ascetického pro jednoho lektora a šest řeholních kleriků.“

47 V listopadu roku 1783 byl klášter servitů zrušen a kostel odsvěcen. Po polovině 19. století byl kostel znovu vrácen svému účelu. Dnes slouží potřebám české pravoslavné církve.

48 Převzato z Zinckova životopisu Anny Kateřiny, s. 342n. Originální německý text zní: „**AVE MARIA!** / Stehe Wanders-Mann / hier liegt begraben / Eine / Aus Leib gestorbene / **Anna Catharina Verehelichte Grafin / Von Sweerts und Sporck** / Gebornhe **Reichs Grafin von Sporck**. / Geboren / Den 13. April im Jahr 1689. / Verehelichet / Den 17. April im Jahr 1712. / Gestorben / Den 19. May im Jahr 1754. / Wilst du wissen / Ihr Leben, wie auch Ihren Tod? / Christlich war Ihr Leben, Christlich Ihr Tod, / Sie hat geleet durch die Lieb, und ist aus Lieb gestorben, / So / Lebe mit Christo, damit du mit Ihm sterbest, / Sterbe mit Christo, damit du mit Ihm ewig lebest. / Dann / Was du allhier siehest, ist der Leib / Was du nicht siehest, ist das Hertz / Was du nicht sehen kanst, ist der Geist. / Von dem Leib / Lehrne leyden, / Von

AVE MARIA!

Postůj, poutníku.
Zde leží pohřbena
ta, která zemřela tělu,

**Anna Kateřina provdaná hraběnka
ze Swéertsu a Sporcku,
rozená
říšská hraběnka ze Sporcku.**

Narozena
dne 13. dubna v roce 1689.
Sezdána
dne 17. dubna v roce 1712.
Zemřela
dne 19. května v roce 1754.

Chceš znát
její život, jakož i její smrt?
Křesťanský byl její život, křesťanská její smrt.
Žila láskou a z lásky také zemřela.

Tak
žij s Kristem, abys s ním umíral,
umírej s Kristem, abys s ním věčně žil.

Pak
to, co zde vidíš, je tělo.
Co nevidíš, je srdce.
Co nemůžeš vidět, je duch.
Z těla
se uč trpět,
ze srdce
milovat Boha a svého bližního.

Z ducha
s Kristem žít v čase i na věky.
Jsou-li blahoslavení mrtví, kteří v Pánu umírají.
pak jsou blahoslavení i žijící, kteří žijí v Pánu.

Amen.

1.2 František Karel Rudolf baron ze Swéertsu⁴⁹

Budoucí manžel Anny Kateřiny pocházel ze staré rodiny Swéerts-Reist z Brabantska. Původní brabantská větev však vymřela a udržela se linie slezská, jejímž „patriarchou“ byl František Antonín Jan (1613–1700). Ten sloužil jako voják nejprve ve Španělsku a poté, až do roku 1657, coby vojenský velitel (Command) v císařském vojsku v Opavě, Namyslově a Nise. Do rytířského stavu byl povýšen roku 1651, mezi svobodné pány roku 1653, rok poté získal inkolát v zemích Koruny české – se svou druhou ženou baronkou von Krafft vyženil panství Peterwitz (Stoszowice), Löwenstein (Koziniec), Niklasdorf (Mikołajów), Neudorf (Gorzejów) etc. – vše v münsterberském knížectví nedaleko Frankenštajnu (Ząbkowice Śląskie). Z prvního manželství s baronkou Juliánou Alžbětou von Burghausen měl dva syny: Jana Jindřicha († 1702), děkana, kanovníka, preláta a generálního vikáře *in spiritualibus* ve Vratislavi, který na vrchu Vysoká u Malešova roku 1699 pokřtil nedlouho poté zesnulšího jediného Šporkova syna, a Františka Karla Rudolfa (1654–1692), vojenského velitele – nadporučíka v uherském Szolnoku, kde také zemřel. Ten měl se Šporkovou sestrou mimo další i stejnojmenného syna, „našeho“ Františka Karla Rudolfa, manžela Anny Kateřiny; z druhého manželství pak Leopolda Ignáce, dědice zmiňovaných panství a münsterberského lesmistra, který byl roku 1710 nešťastně zastřelen na jednom lovu. Ten měl dva syny: Leopolda Ignáce Františka († 1714), který zahynul rovněž nešťastnou náhodou, když ho zasáhl do hlavy kousek vybuchlého děla u Otmuchova, a Arnošta

dem Hertz / GOtt und deinen Nächsten lieben: / Von dem Geist / Mit Christo zeitlich und ewig leben. / Wann die todte seelig seynd, die im Herrn sterben, / So seynd auch die lebende seelig, die im Herrn leben, / Amen.“

49 Také Swéertsův životopis zpracoval týž autor: Zinck, Gregorio Maria, Ein Wahrhaft-Weesentlich und Vollkommener Büsser, Auf dem dreyfachen Buß- und Tugend-Weg. Der auf dem Weeg der Reinigung hertzhaft angefangen, Auf dem Weeg der Erleuchtung ritterlich fortgeschritten, Auf dem Weeg der Vereinigung siegreich vollendet hat, Erwiesen in der Christlich bußfertigen Lebens-Art Des in GOtt Ruhenden Hoch- und Wohl-Gebornen Herrn Herrn FRANCISCI CAROLI RUDOLPHI Des Heil. Röm. Reichs-Grafen von Sweerts und Sporck, Reichs Frey-Herrn von Reist, Gewesenen Herrn der Herrschafften und Güthern Lissa, Schliesselburg, Konoged, Neu- und Alt-Perstein, Widim und Kokoržim. Des Dritten Ordens der Diener Unser Lieben Frauen genannt MATTHAEUS MARIA Welcher nach Vollendung seines Christl. Lebens den 30. Novembr. 1757. in dem Geist der Bußfertigkeit in Herrn entschlaffen ist. In Drey Theil[en] zusammen getragen Von P. F. Gregorio Maria Zinck, Ordens der Diener Mariä, der Böhmischen Provintz Priester, Prediger und Definitor Actuali, Praha: Jan Karel Hraba, 1757.

Maxmiliána Ignáce (* 1710), který se ženíl roku 1735 v Kuksu a jímž zřejmě rod pokračoval.⁵⁰

Z manželství Františka Karla Rudolfa Swéertse († 1692) a Marie Sabiny Šporkové se tedy 14. října 1688 v jihočeských Těmicích (tehdy psáno Temnice, německy Tiemitz) v panství Mladá Vožice⁵¹ narodil syn stejného jména František Karel Rudolf. V tamní matrice je o tom učiněn následující záznam: *Anno D[omi]ni 1688... Mense Octobri... Z Temnic. 16. hujus pokřtěn syn Frantz Carel Rudolphi otce toho jména Swertz von Reiß ... a matky Marie Sabinæ Swertsin, frein von Reiß, rozené hraběnky Šporkovné ...*⁵² Narodil se jako druhorozený syn – prvorozeným byl František Antonín Erasmus (1687–1717), mladším pak Jan Ferdinand. František Karel Rudolf je zajímavý nejen jako jedna z hlavních postav našeho příběhu, totiž jako budoucí manžel Šporkovy druhorozené dcery Anny Kateřiny, nýbrž také a především jako po mnoha stránkách významný český šlechtic své doby.

František Karel Rudolf byl – již s ohledem na velmi omezené finanční možnosti rodičů⁵³ – vychováván v puritánské prostotě a v hluboké zbož-

50 Za tyto biografické údaje rodu Swéertsů děkuji kolegovi Jindřichu Koldovi; viz též Gauhe, Johann Friedrich, Des Heil. Röm. Reiches Genealogisch-Historisches Adels-Lexicon, Zweyter Theil, Leipzig 1740, s. 1854–1855.

51 Tak to uvádí genealogická sbírka CH (Archiv NM), což nepřímo potvrzuje Johann Gottfried Sommer, *Das Königreich Böhmen statistisch-topografisch dargestellt, X (Taborer Kreis)*, Prag 1842, s. 90 (kap. Fideicommiß-Herrschaft Jung-Woschitz sammt den Gütern Militschin und Kamberg), který píše, že Těmice koupil roku 1692 od Marie Sabiny Swéertsové tehdejší majitel Vožice a budoucí arcibiskup pražský František Ferdinand Kuenburg (Khünburg). Benedikt (s. 149), který ovšem evidentně čerpal z Zinckova životopisu hraběte Františka Karla Rudolfa Swéerts-Šporka (s. 11, 18), ale uvádí, že se František Karel Rudolf narodil v „Tirmnitz in Böhmen“. Podle Jindřicha Koldy z toho plyne, „že Zinck asi někde špatně přečetl Tiemitz jako Tirmitz (r a e se v četbě novogotické kurzívy dost zaměňují), z čehož pak zkomolením mohlo vzniknout ono Tiemnitz. Marie Sabina zřejmě panství prodala v souvislosti se smrtí manžela“ (mail autorovi ze dne 12. července. 2015). Jindřich Kolda také v létě roku 2015 v archivu NKP Hospital Kuks objevil opis smlouvy ze dne 5. března 1682 o nákupu zboží Těmice s tvrzí, dvěma poplužními dvory, dvěma ovčínými, pivovarem, palírnou a obcemi Dědice, Vilice, Křtěnovice, Kříženeč (Horní) Střítež, Oldřichov, Zhoř (u Mladé Vožice) a dílem obce Rašovice Marií Sabinou Alexií Swéertsovou od Kryštofa Karla Voračického z Paběnic. Kupní cena činila 32 tisíc zlatých (mail autorovi ze dne 27. července. 2015).

52 SOA Třeboň - oddělení Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, Matriční kniha Nová Ves u Mladé Vožice - kniha 1 (1687–1716), inv. č. 3784, fol. 4v. Jindřich Kolda, který mi tento zápis laskavě poskytl, k němu uvádí: „Zápis je tradičně dosti naškrábán, takže nelze bezpečně určit ani příjmení kmotrů (vypadá to na nějaké místní a okolní obyvatele Jakuba – levans, Jana a Alžbětu – testes), ani povolání otce (mnoho přívlastků obristleitenant)“ (mail autorovi ze dne 16. července 2015).

53 Tisnivé finanční poměry slezské větve Swéertsů demonstruje Benedikt (s. 37n) na téměř zoufalé bídě mladšího Rudolfova bratra Jana Ferdinanda, který sloužil jako „titulární kornet“ v jednom císařském regimentu dragounů.

František Rudolf baron ze Swéertsu
(Fotobírka NPÚ ÚOP v Josefově, KU01272)

nosti, snad i proto, že byl od dětství určen pro duchovní stav. A skutečně již v deseti letech získal kanovnickou prebendu ve Vratislavi, té se však roku 1708 vzdal a vstoupil do vojska falckého kurfiřta, v němž získal hodnost hejtmana. Účastnil se několika vojenských tažení – dvakrát dokonce (v Katalánii) pod velením plukovníka Antonína von Schönberga, druhého manžela Šporkovy sestry Marie Sabiny. Jako mladý důstojník byl zasnouben (1710) a následně sezdán (1712) se Šporkovou dcerou a svou sestřenicí Annou Kateřinou. Vojenské služby později zanechal, patrně proto, aby se mohl věnovat správě vyženěných statků. Roku 1718 byl hrabětem Františkem Antonínem Šporkem adoptován a diplomem císaře Karla VI. ze dne 15. prosince téhož roku povýšen do panského stavu jako hrabě Swéerts-Špork. Neobešlo se to bez určité trpkosti, kterou způsobili synové tehdy již zesnulého Šporkova bratra Ferdinanda Leopolda (1664–1711), přes niž se však Špork přenesl elegantním způsobem:⁵⁴ ti si totiž stěžovali, že připojením predikátu „Špork“ ke „Swéerts“ prý došlo k poškození jejich rodového jména. František Antonín na to ovšem prostořece reagoval výrokem hraničícím s urážkou na cti, že totiž matka Františka Karla Rudolfa Marie Sabina byla bezpochyby pravou Šporkovnou, a protože „mater semper certa, pater autem incertus est“,⁵⁵ nese možná on, František Karel Rudolf, jméno Špork větším právem než oni... Od Františka Karla se táhne rodová linie Swéerts-Šporků až k poslednímu jejímu mužskému (pokrevnímu) potomkovi, Hubertu Swéerts-Šporkovi (1890–1953).⁵⁶

V letech 1737–1744 vykonával František Karel funkci hejtmana v Mladé Boleslavi (Buntzlau). Byl jedním z mála českých šlechticů, který císařovně Marii Terezii zachoval věrnost, když francouzsko-bavorská vojska v rámci tzv. první slezské války (1741–1742) obsadila Čechy i Prahu a bavorský kurfiřt Karel Albert byl v prosinci roku 1741 zvolen českým králem.

František Karel Rudolf byl zajímavou postavou, která by si jistě zasloužila moderního monografického zpracování – zmíněný Zinckův životopis se v duchu barokního *laudatio* omezuje spíše na (jistě zaslouže-

54 Viz s. 37 (s odvoláním na Šporkův dopis Grossovi ze dne 20. března 1719).

55 „Matka je vždy jistá, otec je vždy nejistý.“

56 Nepočítáme-li Petra Hertwiga (1920–2005), syna Huga Hertwiga a Kateřiny roz. Swéerts-Šporkové (1895–1945), jež roku 1933 adoptoval a jméno Swéerts-Špork mu dal jeho děd a Kateřinin otec Gustav Swéerts-Špork (1853–1933). Ten však zemřel bez mužských potomků; viz Pitucha, Václav, Rodinný archiv Šporků, in: ŠŮLA, Jaroslav et al., Sborník prací východočeských archivů, 10, Zámorsk: Státní oblastní archiv v Zámorsku, 2005, s. 259n.

né) vyzdvihování jeho ctností.⁵⁷ Benedikt⁵⁸ velmi ilustrativně srovnává: zatímco „ve Františku Antonínovi se zrcadlí ludvíkovský kult osobnosti, v jeho adoptivním synovi je to fridrichovské vědomí povinnosti („fridericianisches Pflichtbewusstsein)“⁵⁹. Z uměleckých vloh jeho adoptivního otce na něj patrně mnoho nepřešlo – za zmínku stojí alespoň to, že jeho „dvornímu“ rytci Michaelu Heinrichu Rentzovi zřídil dílnu. Byl ovšem – stejně jako hrabě Špork – velmi dobrým hospodářem: majetky, které po něm zdědil, tj. Lysou a Konojedy, rozmnožil o panství novoberštejské (1723), Vidim a Kokořín (1743), Lnáře (Schlüsselburg) u Blatné (1745) a konečně Kardašovu Řečici u Jindřichova Hradce (1746). Ale to, co mu zajistilo ne-li nesmrtelnost, tedy alespoň trvalé místo v dějinách české vědy, jsou jeho aktivity zemědělské a národohospodářské, respektive politicko-ekonomické, které však přirozeně nejsou předmětem této studie.⁶⁰ Spokojme se zde s tím, co o těchto jeho aktivitách píše Václav Pitucha: „Získal proslulost jako úspěšný agrární hospodář a reformátor. Docenil význam chovu dobytka. Plemeno dovezl ze Švýcarska. Zlepšoval půdu hnojením slámou ze střeliva a dosáhl lepšího výnosu; zkoušel také hnojení půdy vápnem. Pěstoval řepu a jetel ze semene dovezeného z Amsterdamu a švýcarského Luzernu. Zavedl technicky dokonalejší pluh. Vysokými sklizněmi tak proslavil statek Lysá nad Labem jako vzorový zemědělský statek“⁶⁰ (jinak se ovšem zdá, že u luských poddaných, alespoň těch českých, příliš oblíben nebyl, jakkoli i tam postavil novou školu a špitál).⁶¹ Za nezbytnou podmínku pro život považoval vzdělání, proto na svých panstvích všestranně podporoval rozvoj školství s cílovou vizí úplné alfabetyzace poddaných.

57 Svědčí o tom i nadpisy kapitol ve Swéertsově životopisu, např. „Graf Franciscus Carolus wird unterrichtet auf dem Weeg der Erleuchtung in der Verlaugnung seiner selbst, ... überwindet die Anfechtungen des Satans durch die Verlaugnung, ... verlaugnet alle Welt Eitelkeiten, ... verlaugnet die Begierd zum Reichthumen, ... verlaugnet die Begierden zur Ehrsucht, ... gelanget zur Erkanntnus seine Passionen zu verlaugnen, ... tritt an den Weeg der Vollkommenheit durch eine vollkommene Einswerdung mit GOTT, ... schreitet zur würckenden Lieb, ... vermehret ferners die Tugenden durch die würckende Lieb“ atd. atd.

58 Op. supra cit., s. 150.

59 K tomu viz např. Menčík, Ferdinand, Das ökonomische System des Grafen Swéerts-Sporck, in: Horčíčka, A. Weber, O. (edd.), Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen. XXVII. Jahrgang. Nr. III. Nebst der literarischen Beilage, Praha 1899.

60 Op. supra cit., s. 255n.

61 „Jinak hrabě Sveerts-Špork Lysou poněmčoval a zavedl německou normální školu a učitele a německé kázání a pobožnosti... Vůči městu pokusil se o velkou nespravedlnost a chtěl je uvést do nejtužšího poddanství, tzv. človččenství. Proti tomu se ovšem zástupcové města ostře ohradili a nepodlehli.“ V „Radních a soudních protokolech městských“ té doby se přý lze dočíst i o mučení a popravách (Vojáček, Josef, Lysá nad Labem; grunty domky a jejich majitelé, Lysá nad Labem, 1936/2003, s. 11).

Podle Pekaře⁶² „Swéerts-Špork je prvý náš moderní ekonom a národní hospodář, jehož theorie hodnot, lze-li to tak říci, je ještě pojata přísně nábožensky“, což prý Špork označoval zajímavým slovním spojením „Seele-wirtschaft“. Nelze jej však (zvláště v protikladu k Františku Antonínovi) označit za „hospodářského pragmatika“.

František Karel Rudolf byl upřímně zbožný a díla zbožnosti se svou manželkou také štědrě podporoval. Na konojedském panství zřídil klášter servitů a sám vstoupil do jejich třetího řádu – přijal řádové jméno Matouš Maria. Založil bratrstvo Nejsvětějšího Srdce Ježíšova (*Bruderschaft von Herzen Jesu*), spolu s manželkou byl jeho „protektorem“ a na svých panstvích je velmi rozšířil – v dobách největšího rozkvětu měla prý tato konfraternita až 3000 členů.⁶³ Trefně se (jako obvykle) vyjádřil Pavel Preiss, když na jeho adresu řekl: „Jeho religiozita se pohybovala po podobné dráze jako u Markéty Marie Alacoque a zejména u jezuitů. Takže na jedné straně to byl racionální člověk, ale současně měl i rysy zbožného šlechtice své doby.“⁶⁴

Zemřel v Lysé nad Labem dne 30. listopadu 1757, zaopatřen svatými svátostmi, a jeho tělesné pozůstatky byly uloženy do jím zbudované hrobky klášterního kostela servitů v Konojedech k jeho manželce, odpovídající tam již tři léta, šest měsíců a dvanáct dní, jak to hlásá i epitaf.⁶⁵

62 Op. supra cit., s. 202.

63 Kolda, Hrdina, Historická knihovna Hospitalu Kuks, s. 36. Toto bratrstvo (jakož i řada ostatních) bylo zrušeno až opatřením císaře Josefa II.

64 „Níjak extra ho vlastně rád nemám.“ Rozhovor s profesorem Pavlem Preissem o Šporkově aquacentru a o sedmi opičkách na dvanácti sloupech (rozhovor připravili Zdeněk Hojda a Vít Vlnas), Dějiny a současnost 3/2015, s. 20.

65 Převzato z Zinckova životopisu Františka Karla Rudolfa, s. 574n. Originální německý text zní: „AVE MARIA! / Wanders-Mann verziehe allhier / und fürchte nicht / Diß ist dein, und aller Menschen Weeg. / Verwundere, / In Frühlings-Jahren einen Sünder, / In mittleren Jahren einen Büßer, / Im Alterthum einen außgemachten Meister / Auf dem Dreyfachen Tugend-Weeg / Der Reinigung, der Erleuchtung, der Vereinigung. / Der die Sünd biß ans End gehasset, / Der die Tugend biß dahien standhafft vermehret, / Der mit grossen Geist sein letzte Ding gesehen, / Der endlich in einem guten Alter gestorben ist. / Um den Nahmen fragest du? / Wirst ihn kaum finden, / Er ist in das Buch des Lebens eingetragen. / Den Schatten so du verlangest? / Den kannst du lesen: / Hier liegt begraben / Ein gewesener Sünder, ein grösserer Büßer, / ein in der Buß vollkommener Meister, / Franciscus Carolus Rudolphus S. R. I. / Graf von Sweerts und Sporck, / Reichs-Frey Herr von Reist, / Geböhren im Jahr 1688. den 14. Octobris, / Verehelichet im Jahr 1712. den 17. Aprilis, / Gestorben / Den 30. Novembris im Jahr 1757. / Von diesem Meister lerne / Das Böse meyden, das Gute thun / Das Vollkommene fortsetzen, / So wirst du vergnügt leben, / Frölich sterben, / Den Himmel erwerben. / Sey getreu biß zum Tod, so will ich dir die Cron / des Lebens geben. / AMEN.“ Slova o „bývalém hříšníkovi“ nenarážejí na nějaký snad nevázaný baronův život v mládí, nýbrž jsou výrazem jeho hluboké pokory.

AVE MARIA!

Poutníku, postůj zde
 a neboj se.
 To je cesta tvá i všech lidí.
 Obdivuj
 v jarních létech hříšníka,
 ve středních létech kajícíka,
 ve stáří vyrovnaného mistra
 na trojí cestě ctnosti:
 očištění, osvícení, sjednocení.
 Ten, který hřích nenáviděl až do konce,
 který do té doby statečně rozmnožoval ctnost,
 který své poslední věci nahlížel s velkodušností,
 který konečně zemřel v dobrém věku –
 ptáš se po jeho jménu?
 Sotva jej nalezneš,
 byl zanesen do Knihy života.
 Tak chceš vidět aspoň stín?
 Ten můžeš číst:
 Zde leží pohřben
 bývalý hříšník, ještě větší kajícík,
 v pokání dokonalý mistr
Franciscus Carolus Rudolphus S. R. I.
 hrabě ze Swécertsu a Sporcku,
 říšský svobodný pán z Reistu,
 narozen roku 1668, 14. října,
 sezdán roku 1712, 17. dubna,
 zemřel
 30. listopadu roku 1757.
 Od tohoto mistra se uč
 vyhýbat se zlému, konat dobro,
 pokračovat v tom, co je dokonalé;
 tak budeš spokojeně žít
 radostně umírat
 a dosáhneš nebe.
 Buď věrný až do smrti, a dám ti korunu života.

A M E N .

2. Vývoj manželskoprávní úpravy a její prameny

Než nahlédneme do téměř napínavého a zvrátů plného příběhu o tom, jak se z druhorozené dcery věhlasného pána na Kuksu Františka Antonína Šporka, hraběnky Anny Kateřiny, a barona Františka Karla Rudolfa Swéertse – nakonec – stali manželé, považují autoři za potřebné seznámit čtenáře nejprve s vývojem právní úpravy uzavírání manželství a s jejími kogničními prameny. Ne že by se tehdejší a dnešní sňatek (alespoň ten církevní) od sebe nějak dramaticky lišily – už tehdy platilo, že manželský souhlas si dávají snoubenci za účasti oddávajícího, který úředně prohlašuje uzavření platného manželství, a před dvěma či třemi svědky. Nicméně pochopit všechny právní finesy, které tento sňatek provázely (a nebylo jich málo) nelze bez toho, že by se čtenář alespoň v tom nejnnutnějším rozsahu s oněmi právními předpisy seznámil. A už to je možno považovat samo o sobě za hodné pozornosti, že jde o předpisy výlučně církevní – žádné „světské“ manželské právo v té době (a ještě zhruba sedmdesát let po ní, až do vlády Josefa II.) alespoň v tehdejší podunajské monarchii neexistovalo.

Z analogického důvodu budou také následujícím kapitolám vždy předslány oddíly vysvětlující v maximální možné stručnosti kanonickou regulaci právních institutů, které se v dané kauze uplatnily – požadavků na kvalitu manželského souhlasu, pokrevního příbuzenství jako manželské překážky, dispensace od této překážky, formy uzavření manželství a zplatnění neplatně uzavřeného manželství.

2.1 Vývoj kanonické manželskoprávní úpravy

Při stručném pohledu na vývoj manželského práva vyjděme z výstižného konstatování českého prvorepublikového kanonisty, redemptoristy Jose-

fa Pejšky: „Manželské právo, kterým se řídíme, není ve své podstatě dílem církevního zákonodárství. Jeho podstatné složky, pocházející z božského práva přirozeného, vešly v platnost dávno před vznikem církve. Nicméně zrodila se spolu s církví nejpřednější ozdoba manželství, jeho svátostnost. Církev si osvojila přirozené právní řád manželství národů, kterým přinesla z počátku víru křesťanskou. Bylo to právo židovské, římské a později germánské. Z toho korigovalo kanonické právo, co se přičilo zásadám křesťanským, a zdokonalovalo soustavu manželského práva, kdykoli duch času toho vyžadoval.“⁶⁶

Kolébku a současně starší sestrou církve je nepochybně židovská synagoga se svým, tj. **židovským právem**. Jeho manželskoprávní normy, obsažené zejména v tzv. Zákoníku svatosti,⁶⁷ v té době už striktně monogamní, byly pocitovány jako zcela přirozené u křesťanů ze židovství.

Tak tomu ovšem nebylo u křesťanů vzešlých z pohanství, k nimž se křesťanství dostávalo zvláště misijní činností apoštola Pavla, nehledě k nedostatečnosti a primitivnosti manželsko právní regulace starozákonní. A protože se církev zrodila (také) v prostředí antického Středomoří, tedy v prostředí ovládaném římskou státní mocí a jejím právem, je zcela přirozené, že se i ve svých vnitřních vztazích řídila tímto vyspělým **římským právem** všude tam, kde to neodporovalo povaze věci, a jen v míře přiměřené vlastní potřebě doplňovala toto římské právo svou vlastní právní úpravou, označovanou později jako kánony.⁶⁸ Platilo to obecně, platilo to i v oblasti práva personálního, a tedy i manželského, rovněž přísně monogamního. Ještě počátkem středověku se papež Mikuláš I. (858–867) na dotaz Bulharů vyjádřil, že v předloženém případě „úctyhodné [římské] zákony povolují uzavření manželství“.⁶⁹

Římské právo neznalo nějakou striktně předepsanou formu uzavírání manželství. Různé obřady, které doprovázely vlastní sňatek, jako byla konfaraece (*confarreatio*) nebo koempce (*coemptio*), představovaly spíše

66 Pejška, Josef, Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Svazek třetí: manželské právo kanonické, Obořiště 1934, s. 22. Spíše laické veřejnosti lze k tomuto tématu s jistými výhradami doporučit i dobře dostupnou publikaci Klabouch, Jiří, Manželství a rodina v minulosti, Praha 1962 (zvláště s. 57–82), která je ovšem přece jen poněkud poplatná době svého vydání.

67 Zákoník svatosti („Heiligkeitsgesetz“) představuje 17. až 26. kapitolu III. knihy Mojžíšovy (Leviticus). Je tedy součástí tzv. Tóry jakožto první (a nejdůležitější) části židovské Bible. Manželské právo či přesněji „Řád pohlavního života“ upravuje 18. kap. III. knihy Mojžíšovy, kde jsou uvedeny i „manželské překážky“ z důvodu pokrevního příbuzenství.

68 Tam, kde církev cítila rozpor s právem božským (jus divinum), se snažila takové zákony upravit, a pokud ani to nebylo možné, teprve pak je zavrhl (tzv. leges reprobatae).

69 „... uenerandae [romanae] leges matrimonia contrahi permittunt“ (Decretum Gratiani 2,30,3,1).